

REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE
FUNDADA EL 1844

BUTLLETÍ ARQUEOLÒGIC

EDITAT DES DEL 1901

TARRAGONA

Època V, any 2014-2015, núm. 36-37

BUTLLETÍ ARQUEOLÒGIC

REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE

Director: JORDI LÓPEZ VILAR

Consell de Redacció

JOAN-VIANNEY, Mª ARBELOA, DIANA GOROSTIDI, MANUEL FUENTES,
RAFAEL GABRIEL, MANEL GÜELL, ELOY HERNÁNDEZ, OSCAR MARTÍN,
LLUÍS PIÑOL, JAUME TEIXIDÓ, JOSEP Mª VERGÉS

Consell Assessor

JUAN MANUEL ABASCAL (Universitat d'Alacant)
ACHIM ARBEITER (Georg August Universität Göttingen)
MARCO BUONOCUORE (Biblioteca Apostolica Vaticana)
EUDALD CARBONELL (Universitat Rovira i Virgili)
VALENTÍ GUAL (Universitat de Barcelona)
PATRICK LE ROUX (Universitat de París XIII)
JOSEP Mª NOLLA (Universitat de Girona)
PATRIZIO PENSABENE (Università di Roma La Sapienza)
ISABEL RODÀ (Institut Català d'Arqueologia Clàssica)
JOAN SANMARTÍ (Universitat de Barcelona)

Amb l'ajut de:

SUMARI

JOSEP M. PUCHE FONTANILLES, in signinis operibus. <i>Sobre el significado real de opus signinum</i>	7
AURELI ÁLVAREZ, JÚLIA MIQUEL, CÈSAR CARRERAS, <i>Variabilitat en la composició de la pasta ceràmica d'una mateixa peça: anàlisi química (drx) d'una mateixa àmfora de Sant Vicenç dels Horts (Barcelona)</i> .	29
JUDIT CIURANA PRAST, JORDI LÓPEZ VILAR, <i>El ritual de la crematio a Tàrraco: el cas d'una incineració tardo-republicana del suburbi occidental</i>	49
RAMON FERRÉ ANGUIX, JORDI DILOLI FONS, <i>Intervencions arqueològiques al carrer de la Mercè (Tortosa). Campanya del 2010</i>	71
DIANA GOROSTIDI PI, ISABEL RODÀ DE LLANZA, <i>Dues noves inscripcions de Dertosa</i>	79
JAVIER Á. DOMINGO, <i>Tendencias y modelos decorativos en los capiteles de las villas tardorromanas de Hispania del siglo IV-V dC.</i>	83
JOSEP M. NOLLA, <i>En els orígens del temple de Sant Martí Sacosta. Noves reflexions</i>	133

LAWRENCE J. MCCRANK, <i>Seeing History Differently: Toledo vs. Tarragona in the Reconstruction of the Hispanic Church</i>	147
JORDI MORELLÓ BAGET, <i>La Comuna del Camp de Tarragona: un model (singular?) d'associacionisme intercomunitari</i>	199
JOAN-HILARI MUÑOZ I SEBASTIÀ, <i>Dues relacions inèdites sobre les riuades dels anys 1743 i 1787 a la ciutat de Tortosa</i>	249
SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ, <i>Els senyorius laics del Camp de Tarragona (segle XVIII)</i>	263
JULIO CÉSAR RUIZ RODRÍGUEZ, <i>Fons bibliogràfics d'arqueologia paleocristiana a Tarragona: Les biblioteques privades dels Drs. Serra Vilaró i Batlle Huguet al Museu Diocesà i a la Biblioteca del Seminari Pontifici</i>	271
<i>Necrològica de Jordi Rovira Soriano</i>	285
Normes de presentació dels originals	291

NECROLÒGIQUES

JORDI ROVIRA I SORIANO

L'any 2014 hem hagut de lamentar la sobtada pèrdua del president de la nostra Societat, Jordi Rovira Soriano. Havia nascut a Tarragona el 26 de febrer de 1966. Va realitzar estudis al Col·legi Sant Pau, Seminari Menor de Sant Pau i Facultat de Lletres de Tarragona, on cursà la carrera de Geografia i Història.

Esperonat per l'exemple del seu pare i amb el gran amor que sentia per Tarragona, va mostrar interès per tot allò relacionat amb la ciutat. Des de molt jove el van atraure les restes arqueològiques amb visites freqüents als monuments i museus, i també a les biblioteques i arxius, especialment a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona en companyia de l'enyorat mn. Salvador Ramon.

El col·leccionisme va ser una de les seves passions. En primer lloc, la col·lecció bibliogràfica, sense dubte una de les més completes de la ciutat, on hi figuren gairebé tots els llibres i fulletons impresos a Tarragona i una infinitat que directa o indirectament hi fan referència, alguns d'ells peces úniques. Però no només els milers de llibres de Tarragona. Com l'arqueologia i la història li apassionaven, havia format també una rica col·lecció de llibres relatius a aquests temes. Impressionant era també l'arxiu, format per milers de fitxes organitzades per temes, on hom hi podia trobar qualsevol cosa relacionada amb la ciutat. I una col·lecció especial que estimava: la de teatre, ja que el Teatre Principal de Tarragona havia estat a càrrec dels seus avantpassats. Precisament el Jordi posseïa una de les millors col·leccions impreses de teatre en català que hi ha al nostre país, així com una gran quantitat d'opuscles i programes de mà de les obres que es representaven a Tarragona.

Com a resultat de tota aquesta activitat i com a producte de la seva afecció a la lectura, amb el pas del temps va assolir un gran coneixement sobre la ciutat. Podríem dir que era un “especialista” en la seva ciutat natal, en especial la història i els monuments. Del seu vast coneixement en són mostra sobretot els articles publicats a La Vanguardia on tractava els aspectes més insòlits de la ciutat, sempre sorprenents i novedosos.

Aquest coneixement va propiciar que la seva tasca laboral es centrés també en la difusió de la ciutat, com a guia oficial. Va treballar en aquest sector realitzant visites guiades a públics del tot heterogenis, també en llengües estrangeres, com el francès, que dominava a la perfecció, l'anglès o l'italià. L'excel·lent posada en escena i domini històric sobre la ciutat es manifestà en una extraordinària tasca d'interpretació del patrimoni en la que no només es limità a difondre la genuïnitat i importància del patrimoni romà tarragoní, sinó que el seu objecte d'atenció abraçava totes les èpoques i les temàtiques més diverses, la majoria inèdites i desconegudes pel públic en general. També col·laborava regularment a la ràdio i puntualment en la televisió local.

Una de les principals herències del Jordi -si més no la que té un vessant més conegut- són les seves publicacions. Preocupat per la difusió del patrimoni i la història de Tarragona, començà a escriure amb només 20 anys articles en la premsa diària i en revistes diverses, principalment d'àmbit local, però també en congressos d'àmbit comarcal o nacional, quasi sempre en col·laboració amb Andreu Dasca. Va col·laborar en la realització de nombrosos col·leccionables amb el Diari de Tarragona i va impulsar i coordinar l'edició d'una sèrie de publicacions per fascicles sobre la història de Tarragona, des de l'antiguitat fins l'època contemporània. Iniciatives com l'àlbum de cromos *Fem Tarragona per als Petits* (1990) assolí un gran èxit entre el públic.

La seva primera experiència com editor fou la publicació de la revista *Paratge Tarragoní*, junt amb Manel Güell, un altre dels seus col·laboradors. Junts feren possible el naixement d'aquesta revista especialitzada en genealogia que tingué una seguida de 12 números (1989-1990), la qual es reconvertí després en una sèrie de monografies breus, de les que també se'n publicaren 12 entre 1990 i 1994, tot emparat per la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia de la que els dos formaven part. Eren uns petits volums de 30-40 pàgines editats en paper verjurat dels que s'imprimien 100 exemplars numerats. Fins i tot en fou l'autor d'algun d'ells, com el dedicat a un dels seus estimats monestirs: Vallbona de les Monges.

El 1991 editava un llibre de luxe (que podríem considerar un primer coqueteig amb la bibliofília) sobre la universitat de Tarragona: *Universitat de Tarragona: la reial provisió de 1775 i la seva supervivència legal*, just quan la nova universitat començava a donar les primeres passes.

Després dels primers treballs encetà, junt amb Andreu Dasca, la *Biblioteca Tarraconense*, una sèrie certament ambiciosa que tenia per objectiu reeditar velles obres referents a Tarragona esgotades i de difícil accés –com el volum XXIV de la *España Sagrada* de Flórez– o altres d'inèdites –com la *Vida del gloriós màrtir i ermità sant Magí*–. S'arribaren a publicar fins a 14 monografies entre 1992 i 1995.

Com a conseqüència de la seva col·laboració amb el Laboratori d'Arqueologia de la Universitat, participà també en l'edició del primer volum dels *Documents d'Arqueologia Clàssica*, on hi presentà un treball sobre el fòrum provincial. Posteriorment va coeditar amb Jordi Diloli, de l'Àrea d'Història Antiga de la mateixa Universitat, emparat en la Societat Arqueològica i el Centre d'Estudis Antoni Agustí, els tres primers números de la revista *Citerior*, corresponents als anys 1995, 1998 i 2002.

També publicà treballs en el sí de Bibliòfils de Tarragona, de qui era un membre destacat, com les bibliografies de Schulten i Alföldy o el recull d'edicions del Quixot d'Avellaneda, aquest últim en col·laboració amb Eloy Hernández.

Entre les seves monografies (com a coautor) cal destacar la *Història de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense* (1994), *La torre dels Escipions* (1994), *Arquitectura i urbanisme de la Part Alta de Tàrraco en època republicana i imperial* (2009), i especialment la seva darrera obra, *Tarraco. Guia Arqueològica* (2012), amb 350 pàgines escrites juntament amb Òscar Martín, així com la recent edició castellana ampliada i revisada de la mateixa, que és una mostra de fins on arribava el seu coneixement de la ciutat antiga.

Paral·lelament col·laborà amb la premsa diària, destacant sobretot l'heterogeneïtat i riquesa dels continguts dels articles de la seva secció "Amb T de Tarragona" que publicà a La Vanguardia entre els anys 2008 i 2013; un total de 253 articles sobre els temes més diversos i curiosos amb un sol denominador comú: Tarragona. La producció literària és impressionant: al voltant d'uns 340 articles en la premsa diària i 142 treballs més que es reparteixen entre llibres, pròlegs, edicions crítiques, articles en revistes, etc.

A la Societat Arqueològica, a part de la monumental Història i la Guia, publicà una monografia conjuntament amb Òscar Martín, així com la introducció del llibre de la inscripció de l'amfiteatre de Géza Alföldy i tres articles en el Butlletí Arqueològic.

Precisament amb Alföldy hi va tenir una intensa relació i bona amistat, com mostra que el professor hongarès fes patent el seu agraïment en el seu discurs amb motiu del seu doctorat *honoris causa* per la Universitat Rovira i Virgili i també en el seu pròleg de la nova edició del *Corpus Inscriptionum Latinarum*, en el que –per cert– hi va col·laborar intensament. En aquest sentit, cal recordar que el Jordi, a través de l'Arqueològica i Bibliòfils, va promoure que li fos concedida la Medalla d'Argent de la ciutat el juny de l'any 2008 i, després, que el 1er congrés Tarraco

Biennal fos dedicat a la seva persona. Precisament l'Arqueològica muntà -amb motiu d'aquell congrés l'any 2012- una exposició bibliogràfica sobre Alföldy on es publicà una acurada bibliografia que preparà el mateix Jordi Rovira. Dos anys abans, havia editat en la mateixa sèrie una bio-bibliografia d'un altre professor íntimament vinculat a Tarragona: Adolf Schulten.

En el món associatiu, era membre de nombroses entitats culturals de Tarragona i fou soci molt actiu d'algunes d'elles. A principis dels noranta, en la secció tarragonina de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia i de l'Ateneu de Tarragona, entitat de la qual arribà a ser-ne secretari. Fou també membre destacat de Bibliòfils de Tarragona, on publicà diversos opuscles i desenvolupà la seva passió pel llibre com a obra d'art i objecte de col·leccionisme.

Però no hi ha dubte que per afinitat amb els seus interessos se sentí especialment a gust a la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Ingressà el 1987 i entrà a la Junta Directiva en qualitat de vocal el 1992. L'any 1999 fou escollit Secretari i el 2011 President, càrrec que ostentà fins el seu decés l'any 2014.

Conscient que era una de les més venerables institucions de la ciutat, responsable del salvament de nombrosos monuments al llarg de la seva dilatada existència, de seguida va comprendre que era una magnífica tribuna per lluitar en favor del mai prou valorat patrimoni monumental de la ciutat i des de l'Arqueològica organitzà la defensa de diferents monuments de Tarragona. La seva mort sobtada, a finals del 2014, ha aturat de cop la trajectòria d'un personatge únic i irrepetible que encara havia de donar molt per Tarragona.

PUBLICACIONS

Prescindim de transcriure la bibliografia completa, que ja es troba publicada en un altre lloc¹, i relacionem a continuació els títols més significatius:

M. ANTÒNIA FERRER; ANDREU DASCA; JORDI ROVIRA: *CL anys de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Una aproximació a la seva història (1844-1994)*, Tarragona, 1994.

JORDI ROVIRA; SALVADOR RAMON; ANDREU DASCA: *Introducció a la Setmana Santa de Tarragona*, Biblioteca Tarraconense, 9, Tarragona, 1994.

1. *Homenatge a Jordi Rovira Soriano (1966-2014), fill predilecte de Tarragona*, Tarragona, 2015, Bibliòfils de Tarragona i Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 32 p.

JORDI ROVIRA; ANDREU DASCA: *La Torre dels Escipions*, Tarragona, 1994.

MANEL GÜELL; JORDI ROVIRA: “La casa Castellarnau”, *Casa Castellarnau. Família, història i art a Tarragona*, Tarragona, 2001, 19-74.

OSCAR MARTÍN; JORDI ROVIRA: *Arquitectura i urbanisme de la Part Alta de Tarraco en època republicana i imperial*, Tarraco Archaeologica 1, Tarragona, 2009.

JORDI ROVIRA: *XXV Tertúlia dels Bibliòfils de Tarragona dedicada a Adolf Schulten*, Tarragona, 19 de març de 2010.

JORDI ROVIRA; OSCAR MARTÍN: *Tarraco. Guia arqueològica*, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, 2012.

JORDI ROVIRA: *Bibliografia de Géza Alföldy (1935-2011)*, XXIX Tertúlia dels Bibliòfils de Tarragona en col·laboració amb la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, 28 de novembre de 2012.

JORDI ROVIRA: *Visions tarragonines. Recull d'articles de premsa de Jordi Rovira Soriano*, Tarragona, 2015.

JORDI ROVIRA; OSCAR MARTÍN: “Centcelles, unes termes romanes”, *Butlletí Arqueològic* 34-35 (2012-2013), 173-224.

JORDI ROVIRA: *Tarragona el 1900. Les postals de Hauser & Menet*, Bibliòfils de Tarragona, Tarragona, Tarragona, 2016.

JORDI ROVIRA; OSCAR MARTÍN: *El cementiri dels Jans de Tarragona. Història d'un enclau britànic a la ciutat de Tarragona*, Tarragona, 2016.

JORDI LÓPEZ VILAR